

FILMORUTA RAVAL

Imatges per entendre un barri

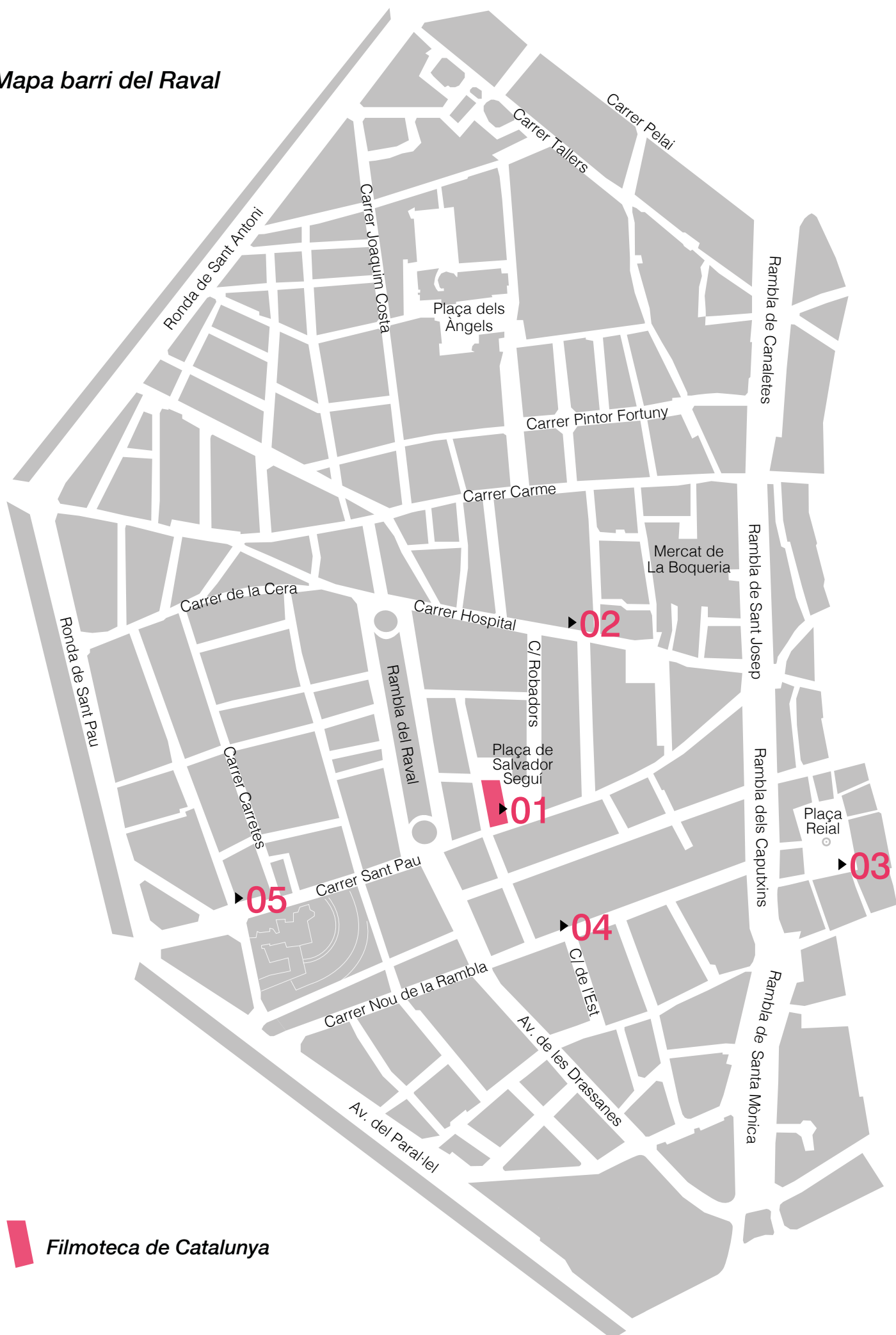
FILMORUTA RAVAL

Imatges per entendre un barri

Com explica una pel·lícula dels anys cinquanta el present del barri del Raval de Barcelona? Com s'interpreta avui un film rodat fa vint anys? Quins diàlegs s'estableixen entre la representació cinematogràfica i les realitats del barri?

En el desè aniversari de la Filmoteca de Catalunya al Raval, presentem un itinerari físic i virtual que posa en contacte pel·lícules i veïnat i entitats per desplegar un mapa de significats compartits respecte a la filmografia lligada al territori. A través d'algunes pel·lícules emblemàtiques com *Distrito Quinto* o *En construcción*, ens preguntem sobre aquelles qüestions que travessen les vides de les persones que habiten el barri com ara la salut comunitària, els usos de l'espai públic o el dret a l'habitatge. El resultat és un mapa col·laboratiu per entendre com el cinema produeix realitat i com la realitat produeix cinema.

Mapa barri del Raval

MEMÒRIA DE LES SALES DE CINEMA

Rouch, un noir (2004)

d'Isaki Lacuesta i Sérgio Dies

Centric Cinema, Cine Padró, Cine Rondas, Cine Monumental, Cine Diana, Cine Arnau, Cine Argentina, Cine Edén, Cine Oriente... Aquests van ser alguns dels cinemes del Raval al llarg del segle xx. Cinemes de barri, diferents entre ells, de públics diversos, canviant amb els anys, fins a la seva desaparició. Avui ja no en queda cap. Sense caure en la nostàlgia, fer memòria d'aquests cinemes i espais que configuren la vida del barri, ens ha de servir per qüestionar el nostre present i el significat que atribuïm a la cultura.

Jean Rouch, el director i antropòleg francès retratat per Sérgio Dies i Isaki Lacuesta a *Rouch, un noir* (2004), ens interpel·la, precisament, a partir d'aquest significat. Assenyala uns edificis en ruïnes a la incipient Illa Robadors i diu que representen la decadència de la cultura: una casa que no serveix per a res, però de la qual ressorgirà el futur. Segons aquests dos cineastes, l'edifici en ruïnes s'havia de convertir en la nova seu de la Filmoteca de Catalunya, que ja havia estat al Raval com a Filmoteca Nacional del 1978 al 1981, al Cine Padró del carrer de la Cera.

▼
Rouch, un noir (2004), d'Isaki Lacuesta i Sérgio Dies

Davant d'aquella casa en ruïnes hi va viure l'Aida fins que la van fer fora. Coneix tots els antics cinemes del barri, com l'Olimpia, la Maria, la Nati, la Julia, l'Hermínia, la Regina, la Isabel i la Montse, també veïnes del Raval i usuàries dels seus casals municipals de gent gran, el Josep Trueta i el Josep Tarradellas. L'Aida ens parla de les sales de cinema com a espais comunitaris: "Hi havia puces, hi havia polls [...]. És que la misèria hi era, però els cines tenien caliu, era una altra història. I això de poder deixar els nens i que l'acomodador te'ls vigilés..., això era una tranquil·litat!"

Construcció de la nova seu de la Filmoteca de Catalunya

▼
Façana del Cinema Padró

▼
Apartado de correos 1001 (1950), de Julio Salvador

▼
Programa del Centric Cinema

Però, si les sales del Raval tenien alguna especificitat, era que estaven marcades pel caràcter d'un barri de lleure i espectacles populars. El cinema els ha sabut representar a la perfecció. Parlem de la persecució final a les Atracciones Apolo a *Apartado de correos 1001* (1950), de Julio Salvador, o dels espectacles de la Carmen de Mairena al London Bar a *Barrio Chino* (1990), de Morando i Gherardo Morandini. En aquestes memòries, de contacte entre atraccions, cuplet i els cinemes de barri, hi trobem un punt de partida des d'on interrogar el present. Però la relació entre el cinema i el Raval no s'esgota amb les seves sales. Entre el 1896 i el 1905, a l'època d'expansió del cinema a Barcelona, Segundo de Chomón va viure i treballar al número 61 del carrer Poniente, (actual carrer Joaquim Costa), on hi va instal·lar un taller d'il·luminació de films per a cinematògraf.

Barrio Chino (1990), de Morando i Gherardo Morandini

“Argentina” calle San Pablo

Inaugurado el 10 de Noviembre de 1914. Precios.—Días laborables: Preferencia, 0'25; General, 0'15. Días festivos: Preferencia, 0'30; General, 0'20

▼
Cine Argentina

Plaça de Salvador Seguí

Som a la plaça de Salvador Seguí, on es va inaugurar la nova seu de la Filmoteca de Catalunya l'any 2012. Al número 68 del Carrer Sant Pau, s'hi trobava l'anomenada Droguería de Fernando Rus, que des de l'any 1881 constituí un referent de la venta de productes fotogràfics i cinematogràfics i ben a prop, amb entrada pel mateix carrer, va obrir el Cine Argentina el 1914. Més tard canviaria el nom per Cine Florida, pocs anys abans de ser destruït per l'aviació italiana durant els bombardejos de la Guerra Civil Espanyola.

▶ Fes clic aquí per veure el curt i l'entrevista

VEÏNES EXPERTES EN SALUT

Mónica del Raval (2009)

de Francesc Betriu

En paraules d'Antonia Raya, infermera del CAP Raval Nord, *salut comunitària* “és tot allò que passa a la comunitat que té a veure amb la cura de les persones; entendre què passa al barri, quines són les necessitats i què podem aportar com un agent més”. Un bon exemple de com s'articula la salut comunitària el trobem a la pel·lícula *Mónica del Raval* (2009), de Francesc Betriu, en què es presenta un retrat de la vida d'aquesta icònica figura del barri a través de la xarxa que la sosté: amistats, clients, veïnat, comerciants i també les professionals de l'atenció primària del CAP Drassanes.

En aquest film, en el qual es parla d'expulsions del propi habitatge o dels condicionants del treball sexual quan s'arriba a una certa edat, veiem com habitatge i treball són determinants de la salut. Marcelo Co-velo, que, com l'Antonia, forma part del grup de salut comunitària del CAP Raval Nord, ens diu sobre *Mónica del Raval*: “En la escena de la peluqueria, la interacción que tiene con la vecina que le dice: «Mónica, ¡ahorra!», al final es una muestra de esa red y de salud comunitaria. [...] Y, aparte, contribuye a nuestra salud mental, a nuestra salud emocional; el simple hecho de que Mónica se sienta parte del barrio probablemente le hace estar más feliz viviendo donde vive y trabajando donde trabaja, y probablemente más segura.”

▼
Mónica del Raval (2009), de Francesc Betriu

▼
Sinatra (1988), de Francesc Betriu

No s'ha d'oblidar que les treballadores sexuals han estat, i són, un agent de salut comunitària molt important als barris. Això s'exemplifica al film documental ▶ *Petons a Robadors* (2020), de Fotomovimiento i Espais Crítics, en què el col·lectiu Putas Libertarias del Raval és entrevistat al costat del veïnat. De fet, bona part de la filmografia sobre el barri es pot analitzar des d'aquest paradigma de salut. És el cas de *Sinatra* (1988), del mateix Francesc Betriu, en què es retrata la problemàtica de la soledat i l'envelliment a través de la interpretació d'Alfredo Landa.

Aquests casos fan palesa la importància d'abordar la salut de manera holística al Raval, sense amagar les raons estructurals que ens provoquen malestars i malalties. El cinema ens ofereix sovint noves perspectives des d'on mirar aquesta problemàtica.

Carrer de l'Hospital, 61

Ens trobem a la cantonada del carrer de l'Hospital amb el de la Junta de Comerç, on ara descobrim l'interior del Bar Mendizábal. Fins al 2015 hi podíem veure la perruqueria on Ramona Coronado, la Mónica, es tallava els cabells rossos sobre els quals reposava la seva famosa corona. Espai de converses i d'atenció al propi cos, la perruqueria és un lloc molt significatiu per a la salut comunitària.

▶ Fes clic aquí per veure el fragment del film i l'entrevista

HABITAR ELS CARRERS I LES PLACES

Ocaña, retrat intermitent (1978)

de Ventura Pons

“Me preguntabas el porqué me desnudo por la calle. Bueno, a mí me gustaría saber por qué la gente lleva ropa”, diu Ocaña. Seguidament, el veiem baixant la Rambla transvestit, rodejat d'amics i espectadors, ensenyant-nos els genitals i el cul. Es tracta d'*Ocaña, retrat intermitent* (1978), la primera pel·lícula de Ventura Pons, un film dedicat a José Pérez Ocaña, pintor, *performer*, activista i una de les figures més influents de l'underground de la postdictadura.

Translocura, travesti i activista del Raval, s'emmi-ralla en la pràctica d'Ocaña i li dona un marc teòric transfeminista des de l'actualitat per qüestionar com “performem” el gènere a l'espai públic. Com ho fa? Porta el transvestisme fora dels escenaris, al carrer i a la seva feina d'infermera amb l'objectiu de normalitzar la diferència.

“Cuánta gente de la que iba acompañando [a Ocaña] ahí no se pudo haber sentido identificada y decir: «Mira, si él puede, yo también puedo.» [...] Es tomarse el espacio público como lo que es, público, y empezar a poner otros chips que no sean los que nos mete la heteronormatividad. Inspiración total. ¡Gran mami, Ocaña!”

▼
Ocaña, retrat intermitent (1978), de Ventura Pons

▼
La Plaza (2016), de Lola Clavo

La Plaza (2016), de Lola Clavo, es complementa amb el film de Ventura Pons. La cineasta ofereix un relat de memòria i quotidianitat de famílies tant escollides com biològiques d'un entorn proper al mateix Ocaña, tot deixant entreveure les limitacions d'entendre l'espai a partir del binarisme publicoprivat. Una altra manera de subvertir els usos establerts de carrers i places és l'art urbà. Al barri tenim un document audiovisual molt valuós del dia en què l'artista nord-americà Keith Haring va fer la seva pintada **▶ Todos juntos podemos parar el sida (1989)** a la plaça de Salvador Seguí, on avui trobem la Filmoteca de Catalunya, rodejat dels nens del carrer d'En Robador.

L'espai públic al Raval ha estat sempre disputat. És, per tant, un terreny de potencialitats polítiques en els seus usos i la forma de cohabitar-lo, on el cinema és una eina més de transformació. Els carrers i les places, de la plaça Reial a la de Salvador Seguí, no són un simple escenari de la filmografia ambientada en un barri, sinó que en són una part constituent.

Plaça Reial

Ens trobem a la plaça Reial, espai on comença i acaba aquest retrat intermitent, on vivia Ocaña i part del seu cercle d'amistats. Què fem aquí si això és una ruta sobre el Raval? Les fronteres entre barris són dinàmiques i sovint desborden les divisions administratives. El que s'ha anomenat barri Xino no sempre es va correspondre amb el Raval d'avui, sinó que estava format també per part del barri Gòtic, i el cinema així ho demostra.

▶ Fes clic aquí per veure el fragment del film i l'entrevista

UN BARRI D'ARQUETIPS CINEMATogrÀFICS

Distrito Quinto (1958)

de Julio Coll

El policia i el delinqüent, el bohemí i la treballadora sexual, l'anarquista i el fugitiu. El Raval ha estat, i és, un barri d'arquetips i temàtiques recurrents... Potser massa? Es tracta d'una categorització que l'ha acompanyat des del seu naixement i les seves representacions literàries. En el cas del cinema, es fa palès quan descobrim que gran part de la seva filmografia consisteix en films de gènere policíac dels anys cinquanta i seixanta, els quals hi trobaven l'escenari perfecte per ambientar trames de violència carregades de seducció i amb la pàtina moralista obligada per la dictadura.

És per això que l'única referència espacial, al marge del títol, que hi ha a *Distrito Quinto* (1958), de Julio Coll, situa el pis on succeeix l'acció a l'actual carrer Nou de la Rambla. Ubicant l'acció al Raval, es pretén vehicular una informació amb significats molt més profunds que un simple nom de carrer. Són els mateixos significats contra els quals es rebel·la Dipti Niroula, estudiant de l'Institut Miquel Tarradell, quan ens diu: "A mi m'agradaria que al cinema es visibilitzés el Raval on la gent es dona suport els uns als altres, on la gent treballa i fa coses comunitàries, on lluiten pels seus drets, sense delinqüència, el suport entre cultures... Les coses bones. Una imatge no millor, sinó real, del barri."

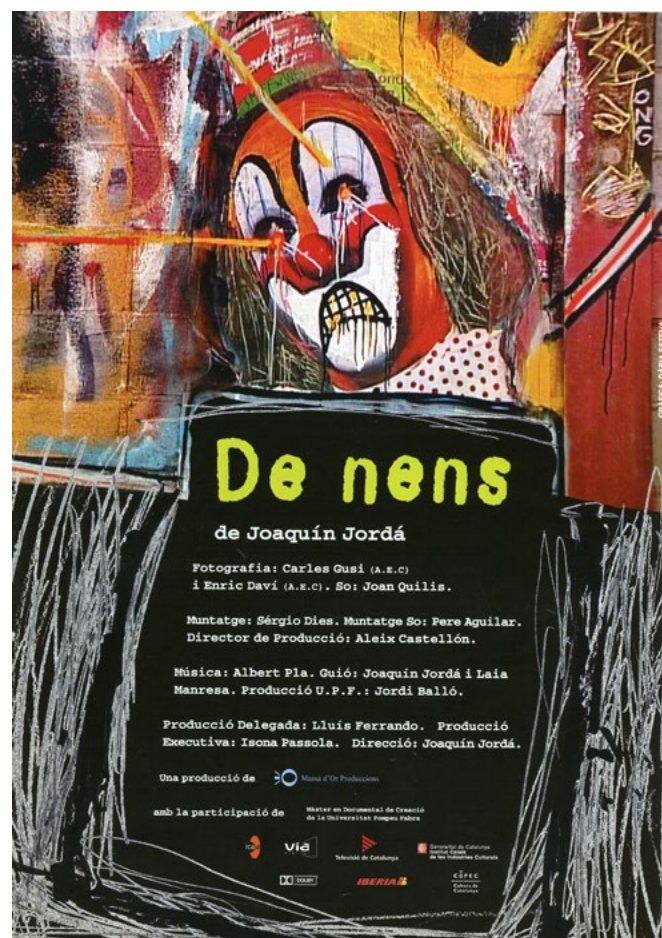

▼
Distrito Quinto (1958), de Julio Coll

▼
Susanna (1996), d'Antonio Chavarrías

Lluny de la imatge fruit d'un moment històric concret, aquest imaginari va romandre en films com *Susanna* (1996), d'Antonio Chavarrías, en el qual trobem els mateixos ingredients quaranta anys després: delinqüència organitzada, infidelitats, violència sexual i, finalment, un feminicidi. Però, poden arribar a crear realitat, aquestes ficcions? El judici que ens presenta Joaquim Jordà a *De nens* (2003) n'és un bon exemple, en què es posa de manifest que el muntatge polític per defensar les reformes urbanístiques es recolza sobre dècades d'estigmatització del conjunt de la població del Raval.

▼
De nens (2003), de Joaquim Jordà

Com s'ha de representar el districte cinquè, barri Xino o Raval? Més enllà de mirades moralistes o simplistes sobre aquesta mena de representacions, les quals també contenen un grau de veritat, ens preguntem si tals representacions no contribueixen a escriure a la vegada el guió de les vides del veïnat d'un barri que, pel simple fet de viure-hi, sembla que tingui el destí preestablert. Algunes claus d'interpretació les trobem a ▶ **“Vivim el barri”**, un projecte educatiu de la Filmoteca de Catalunya en col·laboració amb La Selva en què quinze joves, entre els quals la Dipti, van realitzar tres curtsmetratges sobre el Raval.

Carrer Nou de la Rambla, 42

Ens trobem davant de la finca on s'ambienta Distrito Quinto, un espai que fa de pensió, acadèmia de flamenc i, també, de pis franc. No és fortuït que l'escena se situés aquí: el carrer Nou de la Rambla, llavors carrer del Conde del Asalto, ja era una via famosa des de finals del segle XIX. Connexió entre la Rambla i el Paral·lel, se l'havia anomenat “la vía del pecado”.

▶ **Fes clic aquí per veure el fragment del film i l'entrevista**

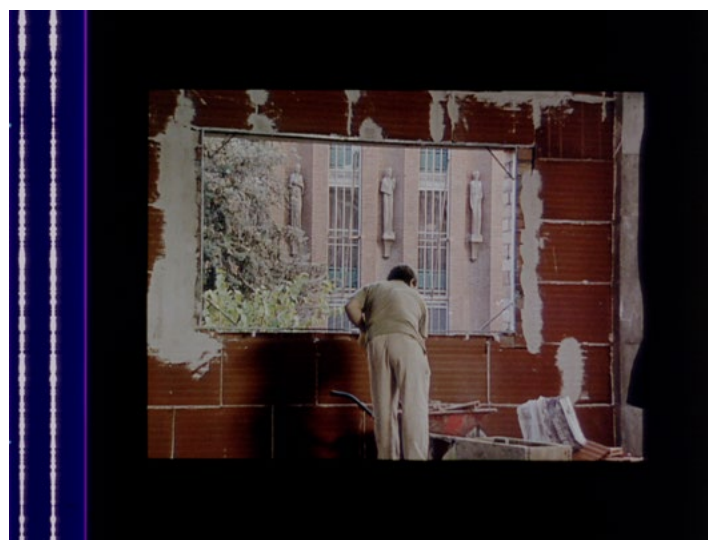

▼
Vivim el barri, projecte de la Filmoteca de Catalunya en col·laboració amb La Selva

DESTRUCCIÓ I CONSTRUCCIÓ D'UN DRET COM UNA CASA

En construcción (2001)

de José Luis Guerin

El film *En construcción* (2001) plasma un moment històric del barri. Rita González, que fins aleshores vivia al carrer de Sadurní i que es va haver de traslladar al carrer de Santa Elena amb l'obertura de l'Illa Robadors, ens explica que aquella situació li evocava *Bienvenido, Mister Marshall*, ja que bona part del veïnat pensava: "¡Nos van a dar pisazos!". Segons ella, un cop passades les obres, el barri va guanyar en espai, però va perdre en essència i sentit de veïnatge, i els que havien de portar *pisazos* van sembrar els processos d'especulació que afecten el veïnat del present.

▼
En construcción (2001), de José Luis Guerin

Com avui en dia, la qüestió de l'accés a l'habitatge va tenir una importància cabdal en tot el procés d'expulsió i acollida de l'antic i el nou veïnat. José Luis Guerin ens ho mostra al llarg de la pel·lícula, de manera íntima i senzilla, amb l'enderrocament de finques senceres, la construcció de nous pisos i el moment de la venda, seguint el dia a dia de diverses persones: un vell exmariner, els obrers encarregats d'aixecar els pisos del carrer de les Carretes i la Juani i l'Ivan, directament afectats pels desallotjaments.

El dret a l'habitatge és omnipresent a la filmografia sobre el Raval: desnonaments, pensions, convivències forçoses i pisos rellogats. Al clàssic film policíac *Juventud a la intemperie* (1961), d'Ignasi F. Iquino, dos policies parlen a comissaria: “—Lo de siempre, discusiones entre realquilados [...]. / —Sí. Como no se arregle el terrible problema de la vivienda... / — Cuando lleve unos días en este distrito ya verá que el noventa por ciento de los líos que aquí tenemos son por este motivo.” La diversitat de tipologies dins d'aquesta realitat està representada a *Raval, Raval...* (2006), d'Antoni Verdaguier, film que retrata el mateix moment que *En construcción*, però que ficciona una gran quantitat d'històries, totes elles marcades, en major o menor mesura, pel dret a l'habitatge.

La Juani i l'Ivan només són alguns dels molts veïns que s'han vist afectats per les polítiques d'accés a l'habitatge al barri al llarg de la seva història. Una problemàtica del tot vigent tenint en compte que l'emergència de l'habitatge travessa la vida de gran part del veïnat del Raval i de la ciutat. El cinema no ha donat mai l'esquena a aquesta situació i, de fet, totes les pel·lícules evocades al llarg de la ruta presenten en algun moment una realitat d'injustícia que ens afecta a totes i tots.

▼
En construcción (2001), de José Luis Guerin

▼
Juventud a la intemperie (1961), d'Ignasi F. Iquino

▼
Raval, Raval... (2006), d'Antoni Verdaguer

Carrer de Sant Pau, 99

Tot i que normalment es relaciona En construcció amb la rambla del Raval, bona part de la pel·lícula va ser filmada als nous blocs del carrer de les Carretes. A pocs metres d'aquí es trobava el contenidor amb runes de les demolicions d'on una veïna s'emporta el quadre d'una casa.

▶ [Fes clic aquí per veure el fragment del film i l'entrevista](#)

AGRAÏMENTS

Anna Clua i Pedro Mata, Casal municipal de Gent Gran Josep Trueta, Casal municipal de Gent Gran Josep Tarradellas, Col·lectiu Vivim el Barri, Lola Clavo, Sérgio Dies, Films de l'Orient SL, Rita González Soler, Fotomovimiento i Espais Crítics, Grup de Salut comunitària del CAP Raval Nord, Lukimedia, Massa d'Or Produccions, SL, Mediapro, Cesar de Melero, Dipti Niroula, Oberon Cinematogràfica SA, Toni Sánchez Poy, Termita Films, Translocura, Antoni Verdaguer i Videomercury Films, SAU.

Un projecte a cura de LaLaberinta en el marc dels 10 anys de la Filmoteca al Raval. En col·laboració amb la dissenyadora Ona Torres i Marrugat.

▶ **Fes clic aquí per accedir a la Biblioteca del Cinema on podràs trobar bibliografia i filmografia relacionada amb la ruta.**

FilmoTeca
de Catalunya

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

L LaLaberinta